MIKS (MIKSCH) FERENC (1814–1879), AZ ELFELEJTETT ÉPÍTŐMESTER

Derecskei Gyula

Az építész emlékezete addig él a köztudatban, míg az általa tervezett és felépített házak állnak, használhatók. Keveseknek adatik meg, hogy alkotásaik mellett nevük is ismert legyen. Talán csak a legjobbaknak, azoknak sem minden esetben. Pedig minden épület komoly szellemi és fizikai munka eredményeként jött létre. Több évtized, vagy évszázad óta állók azon túl, hogy hírt adnak régmúlt korok technikai színvonaláról, bemutatják az akkor élt emberek életkörülményeit, ízlését. Szűkebb és tágabb környezetünk építési kultúrájának megismerése, megőrzése mindennapi életünk egyik feladata. Elmúlt századok viharai számos irattár ezekkel kapcsolatos adatát „söpörték el", de a ma is álló művek, hírt közvetítenek alkotóikról. Szerencsés esetben maradt még néhány „kortárs" naplója, visszaemlékezése. Ezek alapján kísérelhetjük meg a még használatban lévők mestereinek azonosítását, építéstörténeti besorolását. Gyakran követjük el azt a hibát, hogy egy-egy neves, korábban a környéken dolgozó építész alkotásaként tekintünk valamennyi igényesen kivitelezett házra. Kisebb a tévedés lehetősége, ha megkíséreljük felkutatni a dokumentumokkal igazolt művek „szellemiségét", a bennük lévő építési teljesítményt. Ennek megfelelve vizsgáljuk az ismeretlen, vagy általunk vélt mester alkotását. Ebben az esetben kisebb a tévedés lehetősége. Gyakran előfordul, hogy egy századokkal korábban élt építész alkotását valamilyen okból később, más stílusban átépítették. Ebben a formában áll ma is, képviselve egy későbbi kor építőművészetét, de ennek készítőjét már nem ismerjük. Ekkor fordul elő például, hogy egy korai barokk kori mester nevével dokumentált ház egy évszázaddal későbbi, igényesen alakított klasszicista stílusban áll ma, mint egy sokkal korábban élt ember műve. Az állítás igaz, de annak eredeti alakját, helységkiosztását már nem ismerjük. Ez építés-, és stílustörténeti félreértéseket, zavarokat okozhat.

A barokk stílus díszítést és reprezentációt előtérbe helyező építkezései után formák és funkciók külső és belső összhangját keresték és valósították meg a 19. század neves építészei. Klasszikusnak nevezett ókori épületek részleteivel, majd történetinek nevezett stíluselemekkel díszítették fel, a kor technikai szintjének megfelelően megépített házaikat. Ez az irányzat Magyarországon a 19. század első negyedében jelent meg, de a magyarság latinos műveltsége következtében egy sajátos irányba terelődött. Itt értették a latin szellemiséget, azt valósították meg az építkezéseken. Nem elégedtek meg csak az ókori épületelemek másolásával. Kialakult egy *„táblabírónak, vagy palatinusnak is"* nevezett irányzat, melyet végtelen egyszerűség, tömbszerű tömegformálás, vízszintes és függőleges épületelemek „harmóniája" jellemzett. Legnevesebb képviselője Pollack Mihály, egyik legszebb alkotása a József nádor számára épített egykori alcsúti kastély volt. Később európai hatásra megjelentek klasszicistának, történetinek nevezett díszítő elemek is, melyeket összefoglalóan *„romantikus stílusként"* határozunk meg. Képviselői a Hild építő cégben dolgozó Hild János, valamint fia, József voltak. Ők adtak munkát a Felvidékről származó ifjú Miks Ferencnek.

Gömör, Borsod és Abaúj megyék 19. századi építészetéről Zádor Anna az alábbiak szerint ír: *„…építészetére jellemzőbbek a rimaszombati megyeháza (?) hatását mutató kisebb úri lakok. Ezt a Gömör megyei kúria stílust az épülettömb tömör kezelése, a taglaló elemek zömök arányai és zárt, a falhoz szorosan simuló elhelyezésük, a plasztikus forma kezelés kedvelése és a gazdag díszítés alkalmazása jellemzik. Az idetartozó kúriák legjellegzetesebb és egyben legszebb emléke a jánosi Szathmáry-Nyári kúria, melynek gondosan kivitelezett részletei és kemény formái a negyvenes évekre vallanak…"*[1]

Ebben az építészetileg izgalmas korban született 1814-ben, a Losonc melletti Tugáron (ma Tuhár, Szlovákia) Miks Ferenc. Apja, Henrik is építész volt, mellette sajátította el a szakma alapismereteit, majd pallérként Bécsben, építésvezetőként Pesten, a Hild cégnél dolgozott. A szakma iránt elkötelezettséget érző ifjúnak választania kellett: a mestervizsgájához elengedhetetlen *„vándor útját"* Itáliában, vagy a kontinens északi felében folytatja. Miks az utóbbit választotta. Észak-német városokban tett utazása során Koppenhágáig jutott. Vándorlási könyve tanúsága szerint számos mesternél dolgozott, szakmai tapasztalatokat, valamint a megélhetéséhez szükséges pénzt összegyűjtve. Így „felfegyverkezve" iratkozott be a Leo von Klenze (1787-1864) építész, művészi és technikai hatása alatt álló müncheni királyi építészeti akadémiára. Ez a lépése döntő hatást jelentett szakmai pályafutására. Itt alkalma nyílt korábbi gyakorlati tapasztalatainak „elméleti" megfo-

[1] Zádor A.-Rados J.: *A klasszicizmus építészete Magyarországon*. Bp. 1945. 198.

galmazására, valamint a legújabb építészeti irányzatok megismerésére. Egyes szerzők Klenzét tartják a *„klasszicista építészeti stílus”* megalkotójának, ki a római korból fennmaradt antik épületek és romok elemzése, valamint Andrea Palladio (1508-1580) munkái tanulmányozása során alakította ki egyéni stílusát. Művei széles körben tették ismertté nevét.[2] Gyakorlati építési tevékenysége mellett Leo von Klenze jelentős építéselméleti munkásságot folytatott a bajor király támogatásával. (Egyes szerzők a müncheni építészeti iskola megalapítását és fenntartását, a bajor uralkodó „építési szenvedélyével”, illetve az ehhez szükséges építész gárda folyamatos biztosításával indokolják*)*. Elméleti, valamint gyakorlati tevékenysége jelentős szerepet töltött be a stílus megismertetésében és elterjesztésében.[3] Az antik építészet tanulmányozása során megismerte, ami még fontosabb, az iskola hallgatóival megismertette Augustus császár hadmérnökének, Vitruvius Polliónak építésről írt művét (*Tíz könyv az építésről*), az „aranymetszés” szabályait, valamint Palladio, a neves 16. századi itáliai építész technikai és művészeti szempontból is újszerűnek tekinthető munkásságát. Miks Ferenc dokumentált művei elemzése során követhető a Vitruvius-i alapgondolat: firmitas (tartósság), utilitas (hasznosság), venustas (szépség) érvényesülése. Alapkövetelmény a tartósság, mely egy épületnél az alapozással kezdődik, melyre a megfelelő vázat, szerkezetet kell ráépíteni. Egyébként a ház összedől. A szilárd építménynek használhatónak is kell lennie, különben előbb-utóbb lebontják. Átgondolt közlekedési rendet, helység kapcsolatokat kiépíteni, mely egy esetleges funkcióváltás esetén átalakítható, módosítható. Harmadik követelmény, hogy szép legyen. Ez az aranymetszés szabályának alkalmazásában (részeknek az egészhez-, valamint egymáshoz viszonyított harmóniájában), korábban élt jeles mesterek művészi és technikai megoldásainak ismeretében valamint a homlokzatok díszítésében mutatkozik meg. Az első kettő technikai kategória (anyagismeret, statika, terheléseloszlások kiszámítása, valamint építés gyakorlat), megfelelő készségek megléte esetén elsajátítható, matematikai és geometriai módszerekkel meghatározhatók. A harmadik művészeti kategória, melyet lehet fejleszteni, módosítani, de alapvetően személyi adottságokhoz kötött. Miks műveiben látható, hogy mindkettőt magas szinten művelte. Az építészetnek vannak mesterei és vannak művészei. Ritka adottság, ha egy építész munkáiban mindkettő felismerhető, ők az építéstörténet meghatározó személyiségei. Szerintem Miks Ferenc ilyen adottságokkal rendelkezett. Építészet terén példaképe Palladio, a két évszázaddal korábban élt kiváló művész által tervezett és épített palazzok és villák voltak. Utóbbiakat a „*villa rusticanak*” nevezett ókori földbirtokokon, vidéki lakóházak mintájára építették. Két funkciójuk volt: lakóház és mezőgazdaság üzem, melyeket az egészséges életmód, valamint az anyagi javak gyarapítása érdekében alakítottak ki. Ennek jeleit a Miks Ferenc bizonyított, vagy vélt munkáin, falvakban épített kastélyokon, kúriákon egyaránt nyomon követhetjük. Magyarországon hasonló rendeltetésük volt a földbirtokoknak: nemzedékeken át ápolt családi élettér, valamint jövedelemszerző gazdálkodás az ősi birtokon. Palladiot követő építészek racionális megoldásai igyekeztek mindehhez kedvezőbb kereteket, megoldásokat találni. Miks feltehetően müncheni tanulmányai során találkozott ezzel az irányzattal, hiszen az csak a későbbi évtizedek alatt vált hazánkban is széles körben ismertté. Tehetségét bizonyítja, hogy mindezt egyéni formában tudta megjeleníteni nem csak új, hanem korábbi épületek bővítésénél, átalakításánál is. Ez segíthet vélt munkái *stíluskritikai alapon* való azonosításban. Egyéni tragédiája, hogy viszonylag fiatalon kellett abbahagynia gyakorló építészi tevékenységét. Egy kőbányai robbantás alkalmával súlyosan megsérült, hosszú éveket töltött elmegyógyintézetben, ott is halt meg. A magyar építészettörténet jelentős monográfusai Zádor Anna és Lyka Károly, munkái alapján méltán jelölték meg a Felvidék legjelentősebb építészegyéniségeként.

Csak néhány, biztosan dokumentált munkáját ismerjük Miks Ferencnek. Több a szájhagyomány vagy stíluskritikai alapon nevéhez kapcsolható, épületbővítésnek, vagy korszerűsítésnek minősíthető átépítés, bővítés. Ez utóbbi egy technikailag bonyolult és kockázatos munka, mely során egy korábbi épület alapjait, vázszerkezetét kell egy másikéval összeépíteni úgy, hogy külső és belső harmóniáját is megteremtsük. Biztos statikai és szerkezettani tudást, tapasztalatot, valamint művészi ízlést igényel. Ilyen szempontok alapján elemezve környezetünk 19. század közepén épült és még álló kastélyait, kúriáit, középületeit, többször találkozhatunk Miks munkásságára jellemző megoldásokkal. (Számba véve környezetünk az idő tájt működő más építőmestereinek munkáit, adottságait, hasonló színvonalas építményeket nem találunk. Arról sincs adatunk, hogy valamelyikük azonos ismeretekkel, előképzettséggel bírt volna). Több, a 19. századból származó épületbővítésről vannak adataink környezetünkben. Ennek történeti okai vannak: az ország északi felében a törökellenes háborúk nem okoztak olyan súlyos épületkárokat, mint az Alföldön. Számos 17. és 18. században épült középület, kastély és kúria ma-

[2] Walhalle (épült 1836-42) Regensburg mellett, Jupiter templom (1821) Stuttgart. stb…

[3] Sammlung architektonischer Entwülfe (1831-50) Tíz füzet. Die Walhalle in artischer und technischer Bezihung (München 1843). Wersuch einer Wiederherstellung des technischen Tempels nach seinem historisches und technischen Analysen.

radt meg viszonylag jó állapotban. A század elején az országhatárokon kívül folyó háborúk mezőgazdasági fellendülést hoztak, mely következtében nagyarányú épület rekonstrukciók és bővítések is kezdődtek az új építkezéseken túl. Ezeket már az újabb irányzat és divat szellemében végezték. Az e vidékeken letelepült építészeknek a megrendelők ilyen irányú igényeit kellett mindenekelőtt kielégítenie. A második világháborút követő időkben, az építtető családok irattárai megsemmisültek, vagy szétszóródtak, ezért ezekről az építkezésekről alig maradt valamilyen dokumentum. Nagyobb településeken még található egy-egy adat, kisebb helységekben azonban szinte semmi.

Miks életútjáról halálát követően, a személyes ismeretséget feltételező cikkben számolt be Farkasfalvi (Findura) Imre.[4] Segédként Pesten, a Hild-cégnél vállalt munkát, de rövidesen építésvezető lesz. Hild József hatása végig követhető az általa épített, vagy felújított házakon. Véleményem szerint ez a hatás kölcsönös volt, ami a Hild által alkalmazott épületdíszek gazdagodásában nyilvánult meg (lásd a volt Európa Szálló díszterme). Elfogadott tény, hogy a szálloda műszaki-technikai berendezéseinek tervezésében és kivitelezésében (felvonók, lépcsőházi fűtés) Miks szerepe meghatározó volt. Műszaki érzékét kvalitásait jelzi, hogy állítások szerint, a Pestet és Budát összekötni tervezett Lánchíd építéséhez is készített figyelemre méltó terveket, melyeket kaució hiányában a pályázatról vissza kellett vonnia.[5] Miks azonosított és fennmaradt munkáin ez sajátos, egyéni formában érvényesül: korszerű technológiai megoldások, biztos szerkezettani tudás, történetinek nevezett díszítőelemek ismerete és alkalmazása, valamint a magyar klasszikus stílus tömegformálása.[6] Halála után, megmaradt épülettervei, rajzai elkallódtak, de van remény, hogy még előkerülhetnek. Addig *stíluskritikai* alapon próbálkozhatunk a mester még álló műveinek azonosításával. Nehezíti a megoldást, hogy számos kisebb kastélyt, kúriát épített fel, illetve bővített ki a klasszicizmus szellemében. Az épületek egy jelentős hányada még áll, használják, de a hozzájuk kapcsolható irattári adatok túlnyomóan a barokk kori építésre vonatkoznak. Korábban élt mesterek alkotásaként nevezik meg, figyelmen kívül hagyva keletkezésük és átépítésük idejét. Zádor Anna a magyar klasszicizmusról írt művében, néhány adatot közöl Miks Ferenc pályájáról és korai munkásságáról.[7] Ezekre feltehetően a Hild monográfia összeállítása során bukkant, és érdemesnek tartott közölni. Hasonló véleményt fogalmazott meg korábban Lyka Károly, a 19. század első felének magyar művészetéről írt könyvében,[8] valamint az általa szerkesztett Művészet c. folyóiratban az építész életét és munkásságát bemutató Farkasfalvi-cikk közlésével.[9]

Fentebb idézett szerzők egyértelmű véleménye szerint, a mester korai művei között legjelentősebb alkotás a Rimaszombatban álló *Fekete sas* vigadó épülete.[10] Építésének kezdeti szakasza még nem teljesen tisztázott. Helyi irattárakból eddig előkerült adatok szerint az 1838-ban kezdett építkezést a Főtér-felőli homlokfal repedései miatt 1840-ben leállították. Kivitelezésre a város először feltehetően Neumann János pesti építésszel kötött szerződést, aki 70 000 forintért vállalta a felépítést és tervezést. Ezek a rajzok, valamint a szerződés eddig nem került elő, csak Neumann neve szerepel a városi számadás könyvekben. Feltehetően a kamarai építészek szakvéleménye alapján, a város felbontotta a vele kötött megegyezést. Az érvénytelenített terveket kiselejtezték. A 19. század első felében alkalmazott építéstechnika ismeretében, az előbbiek elkészítését, az ott álló korábbi épület lebontását, az építési anyagok beszerzését és helyszínre szállítását, az alapok lerakását legalább két-három évvel korábban kellett elkezdeni. Miks ekkor még vándorútján, esetleg már Münchenben volt, hiszen ottani sikereiről a *Wiener Zeitung 1837 szeptemberében számolt be*. Hazatérését követően a váci céhnél mutatta be vándorlási könyvét, készített mestermunkát, lett a céh tagja, építette Ercsiben az Eötvös bárók[11] kúriáját, Gácsott a posztógyár épületet. 1838 tavaszán a Pest városát elpusztító jeges áradás következményeinek felszámolásában, a megromlott lakóépületek helyreállításában vállalt tevékeny szerepet. Feltehetően ekkor figyelt fel a fiatal építőmesterre Andrássy György gróf, gömöri főispán, ennek hatására kapott meghívást Rimaszombat városától, hogy telepedjen le náluk. Miks a meghívást elfogadta, valószínű 1840 vagy 1841 év *bőjtmás havában* polgárjogot váltott, megnősült és letelepedett.

---

[4] Farkasfalvi Imre: Adatok művészetünk történetéhez. Miks Ferenc. In: *Művészet 1908/5*.

[5] Zádor-Rados i. m. 1943. 188.

[6] Müncheni tanulmányai során ismerhette meg az aranymetszés arányainak építészeti alkalmazását, Fibonacci (1170-1250) által kiszámított (1,618) és Palladio által is alkalmazott matemetikai és geometriai tervezési módszereket.

[7] Zádor-Rados i. m. 1943. 188-194.

[8] Lyka K.: *Magyar művészet 1800-1850*. Singer és Wolfner. 1942. Bp. 393-394, 451.

[9] Farkasfalvi Imre i. m. 338-339.

[10] Egy időben megyei hivatalokat is helyeztek el itt, ezért egyes szerzők az épületet tévesen régi megyeházának is nevezik. Annak barokk épülete a tér szemben lévő oldalán található, nagyobb rendezvények számára alkalmatlan épület volt.

[11] Az épület ma is áll, jellegtelenné átalakítva.

(1.) Rimaszombat, Fő tér. Házsor jobb szélén, a saroképület a Fekete Sas, a 19. század közepéről fennmaradt vigadó. Egy időben hivatalokat is elhelyeztek itt, ezért tévesen megyeházaként is említik.

(2.) Rimaszombat, Fekete Sas főhomlokzat részlete. Bizonyítottan Miks Ferenc alkotás. Épületarányok, díszítőelemek egyaránt jellemzőek a magyar klasszicista építészetre, valamint az építész alkotásaira (korinthosi pillérfejezetek, a főpárkány és az ablakszemöldökök etruszk motívumokat idéző díszítése).

(3.) Rimaszombat, Fekete Sas Szijjártó utcai homlokzata korabeli utcaképben. (Archív fotó). Középrizalit fejezetes féloszlopai közlekedés közben jobban érvényesülnek. Homlokzat a magyar klasszicista stílusú építészet tipikus képviselője.

(4.) Rimaszombat. Gimnázium régi épülete. (Archív kép). Jól kivehető, hogy a földszintes barokk, tipikus iskolaépület jól szerkesztett boltozatait az épület bővítésekor megtartották, erre építették az első emeletet. Földszinten lévő kisebb ablaknyílások mutatják ezt, valamint az, hogy a felső szinttel azonos méretű kereteket és szemöldök párkányokat kaptak. Az épület bővítésénél Miks Ferenc munkájára utalnak a kapcsolt, vízszintes párkányok. Az ablaksorok monotonitását ellensúlyozzák erőteljes vonalvezetésükkel.

A városban az első munkája a Fekete sas épületének (1-2. képek) kamarai építészek ellenőrzése melletti befejezése volt. Új terveket készített, ezek maradtak meg a város irattárában, valamint az építésre vonatkozó újabb szerződés. Korabeli leírások, valamint az épületet ábrázoló felvételek alapján *valószínű, hogy a homlokfal repedését helytelen alapozás okozta.*[12] Egykori források szerint a viszonylag kisméretű telken korábban a „Curiának" nevezett ház állt, melyet lebontottak, de a szilárdnak minősített alap egyes részeit megtarthatták, összeépítették az új alappal. Ezt a kockázatos megoldást a korszak építészei gyakran alkalmazták, hiszen meghatározott összegű szerződés esetén jelentős hasznot jelentett az építő anyag és munkaerő megtakarításával. Szerencsés esetben hatása csak később jelentkezett. Kisebb mértékű kár esetén általában a tulajdonosok nem szorgalmazták a visszabontást. Rimaszombatban a vigadó reprezentációs célból a város Fő terén épült, a repedések már építés közben jelentkeztek, feltételezhetően a mai főbejárat környékén. Miks megoldásának lényege az épület udvarán, a főkapu felőli nézetről leolvasható.[13] Teljes visszabontás helyett, a megtört alapot és főfalakat az udvar teljes szélességében nyitott ívekkel hidalta át, középtengelyébe helyezett főkapuval. Ez indokolhatta annak áthelyezését, megbontva a főhomlokzat szimmetriá-

[12] Erdélyi Géza: *Gömör vármegye klasszicista építészete*. Madách-Posonium, Bratislava 2006.

[13] Derecskei Gyula: Egy méltatlanul elfelejtett gömöri építőmester: Miks Ferenc (1814-1879) In*: Gömörország XVI/ 2*. 7. (kép)

ját. Így egyszerűbb lett a folyamatos kocsi áthajtás is, ami az épület használhatósága szempontjából lényeges volt. Korában Miks megoldása kockázatosnak számított: biztos statikai és szerkezettani ismereteket, valamint a teherelosztások helyes kiszámítását igényelte. (Feltehetően ezért is csak kamarai építészek ellenőrzése mellett folytathatta az építést.) Lényeges elemei voltak a *„boltlábak”* megfelelő méretezése és alapozása, valamint emeleten *a „boltvállak”* szükséges mértékű leterhelése. Ezért kellet az emeleti tornác sarkait fallal (pillérekkel) *„megterhelni*”.[14] Utóbbinak köszönhető az udvar sajátos *„palladiánus”* hatása. Sokan ezt tartják az épület legszebb, legsikerültebb részének**.** Miks tehetségét igazolja az épület főtéri homlokzata. A kényszerűségből áthelyezett főbejárat ellenére sikerült egyensúlyt és harmóniát teremteni rizaliton belül, valamint a homlokzat egészén. A hat ablakosra növelt középrészt indokolják az épület arányai, a kapu áthelyezése, melyet a két középső ablak között lévő pillér elhagyásával, illetve a lapos trapéz alakú oromzattal egyensúlyoz. Feltehetően ezért helyezett ide fejezetes pilléreket féloszlopok helyett. (Utóbbi esetben, az elhagyás erőteljesebben érvényesülne.) Térre néző főhomlokzat miatt távoli nézettel is kellett számolnia, ezért is alkalmazhatott fejezetes pilléreket. A Síjártó utcai homlokzaton a más épületarányok, hét ablakos középrizalit nyújtott háromszögű oromzatot, valamint fejezetes féloszlopokat indokolnak. Utóbbiak utcai haladás során hatásosabb, fény- és árnyékhatások miatt mozgalmasabb látványt biztosítanak (3. kép).[15] Ezen kívül jelzik, hogy ott található az épület reprezentatív díszterme. Az épület klasszikus arányai, valamint az udvari homlokzat *„palladiánus”* egyszerűsége mellet, különösnek tűnik a főpárkányt díszítő fríz,[16] valamint az emeleti ablakok kereteinek erőteljes díszítése. Ez már a romantikus építészet hatása, melyet az építész Münchenből hozott magával és más azonosított munkáin is követhető.[17] Stílusérzékét bizonyítja, hogy ezeket a díszítéseket csak különlegesen reprezentatív épületeken alkalmazza. A főpárkányon körbefutó mintázat, valamint az ablakszemöldökök etruszk motívumokra emlékeztetnek. Pillérek és féloszlopok fejezetei a görög korinthusi oszlopfőket idézik (2. kép). Alsó szint rovátkolt vakolata, valamint a vállpárkányokra „ültetett” íves ablak szemöldökök Hild József hatása lehet. Miks építészi tehetségét bizonyítja, hogy mindezeket egy harmonikus egységbe fogta össze. Érdemes megfigyelni, hogy az azonos épületdíszek mennyivel másként hatnak az épület oldalhomlokzatán, más épületarányok mellett. A középrész féloszlopai, és a rizalitot lezáró háromszögű oromzat (timpanon) ünnepélyesebb összhatást biztosít az utca felé.

Rimaszombatban egyes források Miks műként említik a városi múzeum eredetileg laktanyának épített földszintjét, valamint a főgimnázium egykor állt épületének bővítését.[18] Utóbbiról fennmaradt archív fotográfián érdekes építési megoldást fedezhetünk fel a mester által alkalmazott emeletráépítésről: földszintes, két kapus, tipikusan a 18. századi iskolaépület jól szerkesztett földszinti boltozatait megtartotta, erre alapozta az emeletet (4. kép).[19] Bizonyítják ezt a barokk kori földszint eredeti méreteiben megtartott ablakai.[20] Homlokzati arányok összehangolása érdekében itt is az emeleti ablaknyílásokhoz hasonló kereteket alkalmazott. Hasonló megoldással találkozunk a Máriássy család Uzapanyiton ez időben emeletráépítéssel bővített kastélyán (5. kép). Itt az építész övpárkányra ültetett íves ablakszemöldökökkel oldotta meg a földszinti és emeleti nyílászárók méreteinek optikai összehangolását. Ez alapján tételezhetjük fel, hogy az épület bővítését itt is Miks Ferenc irányította. Stíluskritikai valamint a kivitelezés színvonala alapján Miks művének tekinthetjük a város Tamásfalva részén ma is álló, bár háborús sérülései miatt kissé megváltoztatott formában újjáépített, farkasfalvi Farkas család 18. században épített barokk kastélyának bővítését nyolcszögletű klasszicista toronnyal és oszlopos kétszintes tornáccal. Borovszky Gömör vármegyéről megjelentetett monográfiájában közöl egy archív fényképfelvételt a kastélyról (6. kép). Ezt a mai állapottal egybevetve, láthatók az eltérések. Az épület akkor a Miks egyéb munkáira oly jellemző, stílusban tartott gazdag épületszobrászati jellegzetességeit mutatta. A környék 19. század első felének építészetét is feldolgozó szerzők említik, hogy Rimaszombatban a „Három Rózsa” szálló ma is álló épületének felújításához is készített terveket. Gömör vármegye területén nevéhez kötik Jolsván és Tiszolcon a városi vigadók színház termeinek kialakítását, valamint a Beélik és

[14] A boltívekre ható függőleges irányú „terhelés”, valamint az ívet alkotó elemekre vízszintesen ható erők eredője, illetve iránya, az ív adott pontjához tartozó érintő irányába hat. A falak függőleges irányú nagyobb terhelést képesek csak károsodás nélkül „elviselni”. Ezért a „boltvállak” fölötti tömör falpillérek építésével érik el, hogy az ott eredő erő minél közelebb kerüljön a függőlegeshez, és annak megfelelően terhelje az alapot.

[15] Hasonló megoldás látható a Hild József nevével jelzett Európa szálló (Bp. Főkapitányság) épületén, melyen Miks Ferenc is dolgozott.

[16] Görög és etruszk vázadíszek mintái alapján szerkesztett.

[17] Farkasfalvi cikkéből tudjuk, hogy épületdíszítésből mutatott teljesítménye alapján pályázati díjat nyert.

[18] Erdélyi Géza és B.Kovács István

[19] Harmadik szint feltehetően egy későbbi átépítés eredménye.

[20] Az ablaknyílások nagyobbítása csökkentette volna a boltozatokat tartó falak terhelhetőségét.

Máriássy családok emeletes kastélyainak építését Alsóvályon és Rakottyáson. Mindkettőn színvonalasan tervezett és kivitelezett épületdíszeket alkalmazott.

(5.) Uzapanyit. Máriássy kastély. 18. században emelt épületet egy évszázaddal később emeletesre bővítették. Az alsó szint ablakait eredeti méretükben megtartották, hogy ne gyengítsék a meglévő boltozatok alátámasztását. Az alsó szint nyílászáróit boltvállakra ültetett íves szemöldökpárkányokkal arányosították az emeletiekhez. Erőteljes szintosztó párkány, valamint az ablakok díszítése hasonló formában, több Miks Ferenc alkotásának vélt épületen megtalálható.

(6.) Rimaszombat-Tamásfalva. (Archív kép). Farkasfalvi Farkas család 18. századi otthona, a 19. századi klasszicista toronnyal, valamint kétszintes oszlopcsarnokkal való bővítést követően. A stílusjegyek alapján utóbbiak Miks Ferenc művei lehetnek.

Ebben az időszakban feltehetően a növelt szélességű középprizalit, valamint a homlokzat egésze harmonikus arányainak kialakítása foglalkoztatta Miks Ferencet. A Rimaszombathoz közeli Jánosiban, a Szatmáry Király, majd Nyáry kastély tervezését és felépítését szakirodalomban is Miks művének tekintik (7. kép). Ezt a két település közelségén kívül a rimaszombati Fekete Sas vigadó épületéhez való stílusbeli hasonlóságok is indokolják. A környéken szokatlanul széles középprizaliton, fejezetes pillérek közé fogott fejezetes féloszlopok támasztják alá a kis magasságú háromszögű oromzatot. (Hasonló megoldást Palladio villáin láthatunk.) Borovszky megyéről készített monográfiájában is van egy archív fényképfelvételt az épületről. Ezen a palladiánus arányokon túl, a timpanonban látható az a plasztikus épületdísz, melyet hagyomány szerint az akkor Rimaszombatban élő kiváló magyar szobrász, Ferenczy István készített. Ennek sajnos mára nyoma veszett. Jól kivehetők a stílusosan formált, szépen kivitelezett pillérés oszlopfejezetek. Ez nem meglepő, hiszen ismert, hogy a mester Münchenben ilyen jellegű terveiért és rajzaiért kapott díjat. Ezen felül Ferenczy István személye vonzotta a tanulni vágyó ifjú szobrásznövendékeket a városba, kiket foglalkoztatni lehetett épületszobrászként. Így hozható kapcsolatba Feszl Károly, Bobula János vagy Izsó Miklós Miks Ferenc épületeinek magas színvonalat képviselő plasztikai díszítésével.

(7.) Jánosi. A Szathmáry Király, majd a Nyáry családok kastélya. (Archív kép). Dokumentáltan Miks Ferenc munkája. Az épület arányai, fejezetes pillérekkel, féloszlopokkal és nyomott oromzattal díszített középrész más Miks műveken is látható.

(8.) Putnok. Gr. Serényi kastély keleti oldalszárny homlokzata. Több jel utal arra, hogy a 19. század közepén, az első bővítést követően, ez volt az épület főhomlokzata valamint hogy az építkezést Miks Ferenc tervezte és vezette.

Hiányos ismereteink vannak a történelmi Gömör vármegye déli peremén fekvő putnoki Serényi kastély építéséről. Ismert, hogy az egykori vár helyén, annak kövei felhasználásával építették a 19. század derekán, majd a kiegyezés táján bővítették déli tájolású új főhomlokzattal, oszlopos

portikusszal, udvari oldalon kocsi aláhajtóval és üvegezett tornáccal. Az emeletes keleti mellékszárny templom felé néző homlokzata alapján elképzelhető, hogy az első bővítési szakaszt követően ez volt az épület főhomlokzata (8. kép). Erre utal az emeletén fejezetes pillérekkel és féloszlopokkal közrefogott reprezentatív ablaksor, az épületrész klasszicizmusra jellemző arányai, valamint az ívesen alakított belső lépcsőház. A rimaszombati vigadó, a jánosi kastély építészeti megoldásához társítható a putnoki oldalhomlokzat. Az alaprajzok elemzése, a végzett falkutatások valamint az épületben 1703. évben készült leltár alapján az alábbi kiépítés feltételezhető: a várudvart keletről határoló kétszintes, egy szobasoros, terméskőből épített szárnyat a határoló várfalak lebontását követően megtartották, majd templom felőli oldalán egy ahhoz hasonló méretű szobasorral, a ma is látható homlokzattal toldták meg. Stílusjegyek alapján feltételezhető, hogy ezt Miks Ferenc tervezte és ő is vezette az építkezést. Erősíti ezt az elképzelést, hogy ez időszakban telepedett le Putnokon a grófi család egyik ága, valamint az a tény, hogy a mester akkor a környék egyik legfoglalkoztatottabb építésze volt.

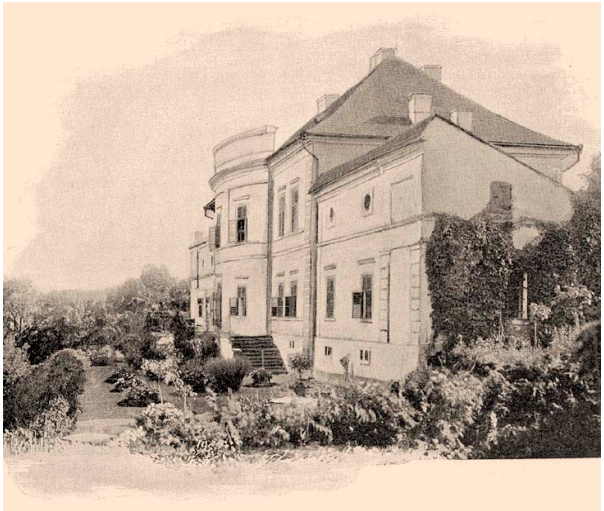

(9.) Ragály. Ragályi klasszicista kastély. Archív kép, az épület ma is ebben a formában áll (köszönhető ez egy szakmáját magas fokon művelő építésznek, aki megmentette a pusztulástól).

Putnoktól mintegy 20 km távolságra lévő Ragályban, hagyomány szerint is rimaszombati mester építette 19. század derekán Ragályi Gedeon Gömör megyei alispán kastélyát (9. kép), a család egy évszázaddal korábban megújított, barokk stílusban megtartott kúriája mellett. Az építtetőre az épületből előkerült, hal alakot formáló RG monogramos téglák alapján következtethetünk. Azonosítására pedig a család 1948-ig követhető leszármazási rendje, valamint államosításkori tulajdonlási viszonyok adnak tájékoztatást. Mindkét épületet sikerült jó állapotban megőrizni, így pontos képet adnak Gömör vármegyében, a 18. és 19. századokban birtokos nemesek számára épült kastélyokról és kúriákról. Számos jel utal arra, hogy a klasszicista épület Miks Ferenc műve, bár az épület különbözik a mester korábbi munkáitól. A ragályi kastélyépület külső megjelenésén túl, szerkezetében, belső elrendezésében mutat határozott palladiánus jelleget.[21] Feltehetően itt nem kellett korlátozó tényezőket figyelembe vennie, szabad kezet kaphatott az építtetőtől. Az eredmény őt igazolta. Többéves magárahagyottság, beázásokat követően is sikerült visszaállítani belső tereit, kazettás parkettáit, művesen kivitelezett kétszárnyú ajtóit. Szerencsére mindez a mai napig megmaradt. Környezetében az épület egyszerűségével hat. Az emeletes, tömbszerűen alakított főszárnyat mindkét oldalról a főhomlokzat síkjában tartott földszintes oldalszárnyak fogják közre. Északról a tornácos vendég szárny, délről az alápincézett konyha szárny. Ötletes megoldás, hogy az egy szobasoros szárnyak homlokfalait pártaszerűen felmagasították, melyről az udvari oldalon féltető ereszkedik alá. Ezzel kettős hatást ért el: a távoli országútról a kastély tekintélyesebbnek látszik, míg a hátsó kert felé bensőségesebben hat. (Hasonló tömbalakítással találkozunk az egyik Palladio munkán a Villa Squarzin). Palladiánus megoldás az épület statikus rendszere, ami megfelel a környezet talajviszonyainak, a terep adottságainak.[22] Az agyagos, márgás, suvadásra hajlamos domboldalon lejtésirányban, a főhomlokzatra merőleges haránt íveken[23] és azzal párhuzamos fő- és osztófalakon nyugszik a boltozatokat alátámasztó épületszerkezet. Ennek tulajdonítható, hogy a magára hagyott, tető hibája miatt beázott és leszakadt mennyezet omlása nem terjedt tovább az emeleti nagyteremtől. Helyreállítás során, padlásszinten, harántirányban épített két vasbeton gerenda jó megoldásnak tűnik. Biztosan tartják a helyreállított boltozatot, valamint az íves homlokfalat. Építésekor tervezője kiválóan oldotta meg a kastély tájba való illesztését, a lakhatóság szempontjainak kedvező tájolását. A 45 méter széles homlokzat monotonitását jól oldja a két oldalszárny középszárnytól eltérő díszítése, valamint a középprizalit íves előléptetése, lezárása egyenes korona párkánnyal. A környéken a vázszerkezet mellett újdonságnak számít az épület belső, klasszicista térszerkezete is. A korábban épült kastélyoktól eltérően, fő szempont a reprezentáció helyett

[21] Hasonló jellegzetességeket fedezhetünk fel a stíluskritikai alapon nevéhez köthető kastélybővítéseken, Felsőzsolcán, Cekeházán és Abaújszemerén.

[22] Ez a padlásszinten az emeleti helységek boltozatainak kapcsolásánál, valamint szobasorokon belüli osztófalak alakításánál látható.

[23] Rómaiak által épített vízvezetékek ívsorának mintájára. Hasonló megoldással Palladio által épített villákon is találkozhatunk.

a kényelmes lakhatóság lett. Tervezője ennek megfelelően vegyesen alkalmazta a két szobasoros, illetve középfolyosós elrendezést. Előbbieket a közösségi tereknél, utóbbiakat a hálószobáknál, és a földszinten az oldalszárnyak kapcsolásánál. Az eredeti térszerkezet visszaállítása folytán mindez jól szemlélhető. (Utóbbira a helységeket fedő boltozatok adtak félreérthetetlen tájékoztatást.) Nagyszerű, egyben praktikus megoldás az ívesen előléptetett középrizalit mögött, mindkét szinten oválisan alakított és boltozott belső terek. Ezek szerkesztése és megépítése komoly szakmai feladat. Azon túl, hogy biztonságos lefedést és alátámasztást biztosítanak, fokozzák a térélmény hatását. Hasonló megoldásokat klasszicista épületeken belül gyakran alkalmaztak. A Ragályi-kastélyban ez nem csupán dekoratív megoldás: az íves homlokfalon lévő ablakok javítják a keleti tájolású nagyterem bevilágítását, a belső falszögletekben elhelyezett lég-, illetve falfűtési rendszer emelte az épület komfortfokozatát. Az 1,5 méter belső átmérőjű, mindkét szintet átfogó kéményhez csatlakozó, öntöttvas elemekkel bélelt kürtőket felújításkor megtalálták és bemérték. Építéstechnikai különlegesség lenne, ha mindezt megtartották-, vagy az öntött vas béléselemeket megőrizték volna. Így csak a felújítást vezető építész elmondása alapján ismerjük a rendszert,[24] illetve láthatjuk a leszűkített tüzelőnyílásokat a földszinti középfolyosón és az emeleti előcsarnokban. A 19. század közepén, egy falusi kastélyban létesített ilyen rendszer, minősíti az építőmester tudását és teljesítményét. Zádor Anna ír arról, hogy az Európa Szálló építésénél Miks Ferenc hasonló feladatokat oldott meg.[25] Ez is egyik értékelhető szempont, hogy a Ragályi-kastély lehetséges mestereként vegyük számba.

Rimaszombat és Miskolc körzetében még áll néhány bizonyítottan a 18. században épült, majd a 19. század közepén a klasszicizmus szellemében megújított, kibővített kastély és kúria palladiánus elemekkel. Családtörténeti kutatások, valamint az időben e tájon működő építőmesterek munkáinak elemzése, meglepő eredményekhez vezetnek. Szembetűnőek az építtető családok közeli rokoni kapcsolatai. A reformkorban Magyarországon viszonylag kevés, jól képzett építőmester dolgozott. Azok is túlnyomórészt Pesten vagy környékén, jobban jövedelmező feladatokat teljesítettek. Tehetséges fiatal szakemberek vagy náluk találtak munkát, vagy vidékre mentek, ahol a még meglévő erős céhrendszeri kötődések közepette igyekeztek önálló feladatokhoz jutni. Logikus következtetés, ha egy ilyen újabb megoldásokban jártas építőmester végzett munkáját egy család megelégedéssel nyugtázta, ajánlásokkal

(10.) Miskolc, Hunyadi u. 6. szám. Korábban Szathmáry, ma Báji-Patay kúriaként ismert épület homlokzata igazoltan Miks Ferenc műve. Pillérfejezetek, a díszítő „etruszk motívumok”, valamint a hangsúlyozott szintosztó és könyöklő párkányok motívumait a mester más művein is megtalálhatjuk.

(11.) Miskolc. Déryné utca 3. Az 1843. évi tűzvész során leégett korábbi színházépületből Miks Ferenc alakította „ezredesi lakká”, majd a 20. századi színház rekonstrukció alkalmával a Színészmúzeumot helyezték el benne.

[24] Szakirodalmi leírások ismertetnek ilyen megoldásokat, rajzokat.
[25] Zádor-Rados i. m. 188.

küldte tovább rokoni körben. Alkalmasságát ekkor már referencia munka is bizonyította. A jánosi kastélyépítés eredményeként bízhatta meg Miks Ferencet Szathmári Király Pál (1780-1852) Borsod megye alispánja, hogy Miskolcon a nagy tűzvészben megsérült városi lakóházát (Hunyadi-utca 6.), ma Bájí-Patay kúriát[26] újítsa meg az újabb építési irányzat szellemében (10. kép). Így terjedhetett át Miks Ferenc tevékenységi területe Miskolc városára, illetve környékére. Különösnek tűnik, hogy milyen kevés adat került eddig elő Miskolcon végzett építőmunkáiról. Véleményem szerint ennek politikai okai lehetnek. Miks megbízói a konzervatívnak tekinthető, nagyobb földbirtokkal rendelkező nemesek voltak, kik vezető szerepet töltöttek be Borsod vármegye politikai életében. Feltehetően ennek köszönhette megbízatását a megyeháza tetőszerkezetének helyreállítására, díszteremben a karzat megépítésére, vagy az 1843-ban leégett korábbi színházépület maradványaiból kapitányi lak, a város katonai parancsnokának szolgálati lakásként szolgáló ház megépítésére (11. kép).[27] Ezek a vármegye költségkerete terhére végzett beruházások voltak. Ma is állnak, bizonyítják szakmai és művészi teljesítményét. A reformkorban a város szellemi és politikai vezetése a liberális nézeteket valló armális középnemesek köreiből verbuválódott, akik bizalmatlanul tekinthettek a konzervatív körök által kedvelt és foglalkoztatott építészre. Ez is lehet oka, hogy Miskolc 19. századi történetének egyik forrásaként tekinthető Szűcs testvérek (Sámuel és Miklós) naplóiban az 1844-es évet követően nem említik Miks Ferenc nevét. Határozottan liberális nézeteket vallottak, elkötelezett hívei voltak Szemere Bertalannak. Feltehetően támogatták, hogy a színház építésére kiírt pályázatot, az országban nem sokkal korábban megtelepedett Giuseppe Cassanó neogót stílusú terve nyerje, a neves építész Hild József, valamint a tanítványának tekinthető Miks Ferenc klasszicista stílusú ajánlataival szemben. Utóbbiakat ugyanis a vármegyei vezetés támogatta.[28] A Hild-féle terv elutasításának indoklása: *„…hosszúsága és idomzatával alkalmatlan egy városi színházul…”.* Szűcs Sámuel naplójából tudjuk, hogy 1847 áprilisában megkezdődött az építkezés, valamint hogy június végén ismét megérkezett Cassano, az építész. Az építkezés anyagi fedezetére a Színházépítő Részvényes Társaság 350 darab 100 ezüstforint értékű részvényt bocsájtott ki, melynek visszafizetését évi 5%-os kamattal garantálta. A pénzügyi fedezet biztosítását követő két hónap múlva a ma is látható épület tervei is elkészültek. A tervtárból előkerült példány felirata: „*Tervezte Cassano*

(12.) Miskolc. A színház épülete rekonstrukció előtt és után, a két szomszédos épület lebontása előtt valamint azt követően. Telkeiket a színház korábbi telkéhez csatolták.

József építész. 1847. Budapest.”[29] Ezt követően Hild megvádolta Cassanot pályázati terve koncepciójának eltulajdonításával. Az építéssel kapcsolatos helyi beszámoló eddig nem került elő. A korszak magyar építészetét feldolgozó szerzők, Zádor Anna, valamint Lyka Károly munkáiból, az épületet ért korabeli bírálatokból, valamint az egy évszázaddal későbbi rekonstrukció műszaki terveiből több információt szerezhetünk a mintegy tizenkét éven át húzódó munkálatokról. Az átadást követő bírálatok szólnak az egyetlen és szűk lépcsőtérről, a kevés színházi öltözőről, az épület fenntartási költségei fedezésére tervezett üzlethelységek kis számáról, valamint akusztikai problémákról. Ezek megoldására csak száz évvel később, a minden részletre kiterjedt rekonstrukció keretében, északi oldalon két lakóház lebontásával, illetve telkek egyesítése után kerülhetett sor (12. kép). Építési tervek és helyszínrajzok alapján az alábbi történések rekonstruálhatók:

[26] Szathmáry Király Pál lánya Bájí-Patayné, unokája Bárczayné, dédunokája őrg. Pallavicinné volt.
[27] Ma a Színészmúzeum épülete a Déryné utcában.
[28] Zádor-Rados i. m. 186.

[29] 1847. évben Pest és Buda még két külön önkormányzattal rendelkező városok voltak. Helytelen vagy szándékos visszadátumozásról van szó, mivel a részvényesek részéről kártérítési perekre lehetett számítani?

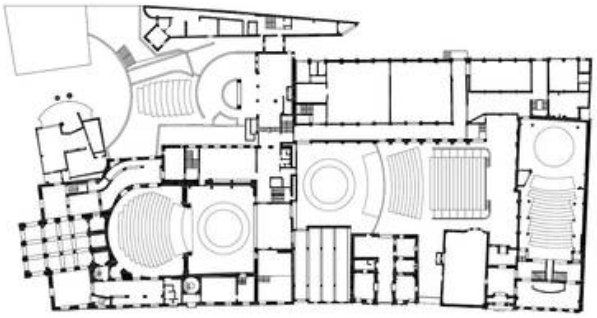

(13.) Miskolc. Színház rekonstrukció alaprajza és makettje, a felső oldalon lebontott két épület, valamint a három telek egyesítése után. Látható, hogy az épület középtengelye az előcsarnok után megtörik. Rekonstrukció előtt a nézőtérnek az északi oldalon csak egy ajtaja volt, nézőteret és színpadot határoló fal a telekhatárra esett. Korábban itt nem voltak öltözők, az ívesen alakított ruhatár is a telekegyesítés után épült.

Cassano figyelmét elkerülte, hogy az akkori Piac utca (ma Széchenyi utca) beépítési vonala, valamint az épület déli oldalán lévő Mindszent utca (ma Déryné utca) beépítési vonalai egymással nem derék-, hanem tompaszöget zárnak be. Az alapot derékszögű csatlakozást feltételezve, csak az egykori Piac utca beépítési vonalát figyelembe véve tűzte ki, így kezdték meg az építést (13. kép). Látványos építkezésre törekedve a falak felhúzását a teljes alap kitűzését és visszaellenőrzését megelőzően kezdhették el. A következmény az lett, hogy az épület vége északi oldalon, telekhatáron túlra, az akkor Almássy-féle telek kertjébe nyúlt át. Két megoldás közül lehetett választani: teljes visszabontás, vagy elhagyni a nézőteret és színpadot északi oldalon határoló, lépcsőteret és öltözőket magába foglaló épületrészt. Az utóbbit választották, a nézőtér fala közvetlenül a telekhatárra került, továbbá a nézőtér és színpad középvonalát elfordították az épület tengelyétől a Mindszent utca tengelyével párhuzamosra. A nézőtér ugyan szélesebb lett, de a terem akusztikája romlott. Javítása érdekében építhették meg a második emeleti páholysort. Mindez a közvélemény számára nem lehetett publikus, teljes elhallgatás övezte. Ezen túlmenően 1849 évre kimerült a teljes felépítésre szánt költségkeret. Addig csak a földszint egy része készült el. *„… nyilvánvaló lett, hogy a terv rossz, az építész alkalmatlan a feladat elvégzésére. Cassanó félbehagyva az építést, terveivel együtt kereket oldott.”*[30] Az épületet csak az 1857. évi királylátogatásra fejezték be. Ennek ellenére számos forrás Cassanot nevezi meg építészeként. Meglepő, hogy eddig nem került elő egyetlen feljegyzés sem arról, hogy kik vezették az építkezést befejezéséig, mintegy tíz éven át. Véleményem szerint, számítani lehetett kártérítési perekre, ezért sor kerülhetett irateltüntetésekre. 1848-1849 évek háborús eseményei, valamint az azt követő Bach-korszak lehetőséget biztosíthatott erre. Cassano távozását követően sem újabb tervekről, sem ilyennek készítőjéről vagy az építkezés irányítójáról nem írnak a korabeli források. Gulya István egyik tanulmányában adatokat közöl a miskolci színház építéséről.[31] E szerint 1849 nyarán Váczy István emberei: 1 pallér és 6-10 legény dolgozott ott. (Váczy abban az évben meghalt.) 1850 augusztusában Josef Maritsek és emberei, 1 pallér és 18 legény munkájáról van adat. (Név alapján Miks emberei is lehettek a Felvidékről?). Ebben az évben Swenhammer Lőrinc kővágó és kőfaragó mester, a miskolci céh tagja is dolgozott ott 3-4 legényével. 1851. évről Ganzberger Antal és emberei, 1 pallér és 12 legénye munkájáról szólnak a feljegyzések. Ez időszakot követően nincs adatunk az építkezésről. Ha figyelembe vesszük, hogy az épület stiláris jellemzői teljes mértékben megfelelnek a Hild József és Miks Ferenc által képviselt klasszicista felfogásnak, logikusnak tűnik a következtetés, hogy valójában az ő pályázatra beadott tervük valósult meg. Zádor Anna munkájában részletesen elemzi Hild színházépítési elveit a Fővárosi Múzeumban őrzött tervdokumentáció alapján.[32] Ezt annakidején a leégett pesti színház építésére kiírt pályázatra nyújtotta be, de nem nyert. A terv elkészítésében feltételezhetően részt vett tanítványának tekinthető Miks Ferenc is. Annál inkább, mivel németországi tanulmányai során, közvetlen információkat szerezhetett az akkor kialakuló korszerű német színházépítésről, valamint a palladiánus formakincs akkor induló térhódításáról. Erre következtethetünk a Miskolci Nemzeti Színház és a bajorországi Fürth-ben 1814-ben építeni kezdett és máig működő „Stadttheater” épületei között látható hasonlóságokból is (14-15. képek). Olyan palladiánus építési elemeket is felfedezhetünk Miskolcon, mint az utca terébe benyúló kocsi aláhajtó-, valamint az előcsarnok oszlopsorának motívumai. Ezek analógiáit megtalálhatjuk azonosított Palladio műveken, a vicenzai Pallazzo Trisinon, valamint Pallazzo Chiericatin is (16. kép). Németor-

[30] Lyka K. i. m. 391-393.
[31] Gulya I.: Kőműves és kőfaragó mesterség Északkelet Magyarországon a 16.-19. században. In*: Herman Ottó Múzeum Évkönyve 44*. Miskolc, 2005.
[32] Zádor A. i. m. 107-108.

szági mintának tekinthető a zsinórtorony építése, a patkó alakú nézőtér, a közönség szabadabb mozgását biztosító több kijárat. Érdekes hasonlóságot mutat a két színházépület oldalhomlokzata, emelet kiosztása. Épületbővítések előtt az ablakok száma is azonos volt. Véleményem szerint véletlenszerű azonosságnak kicsi a valószínűsége. Nagyobb esélye van, hogy müncheni tanulmányai alatt Miks Ferenc részletesebben tanulmányozta a korszerű német színházépítés alapelveit, ennek elemeit fedezhetjük fel ma is a Miskolci Nemzeti Színház épületén. Erdélyi Géza ír arról, hogy Miks Ferenc hátrahagyott tervei közt komplett színház tervet is találtak. Amennyiben ezek előkerülnek, bizonyíthatják azt a stíluskritikai alapon megfogalmazott állítást, hogy része volt a miskolci színház építésében, annak befejezésében. Az is tény, hogy a mester ebben ez időszakban építette át a leégett korábbi színház épületét kapitányi lakká a telek keleti végében. Ennek az épületnek utcai felében (Déryné u.3.) helyezték el a város színházi kultúrájának emlékeit. (Az épület további részeit lebontották, telekrészét a színházi rekonstrukció során hasznosították.)

A miskolci Színészmúzeum (11. kép) felújított épületéről további ismereteket szerezhetünk Miks Ferenc építészetéről. Utcai homlokzat klasszikus arányaival, végtelenül leegyszerűsödött díszítésével, kora építészetének egyik legszebb képviselője. Olyan érzést kelt a szemlélőben, mintha a mester itt összegezte volna mindazt a tudást és ismeretet, amit megelőzően tanulmányútja és építészi munkája során befogadott. Keskeny, mindössze ötablakos homlokzat a klasszicista építészet eredeti célját, a vízszintes és a függőleges épületelemek harmóniáját közvetíti. Az épületet tető alatt lehatároló főpárkány, a földszint és emelet közötti szintosztó párkányok vízszintes vonalának ellenpontjai az erőteljes, fejezet nélküli pillérek (lizénák). Az így alakított egyensúlyt variálja a nyílászárók fölötti szemöldökpárkányok változataival, az emeleti ablaksor ritmusával és az elhelyezett lunettákkal. Különleges hatása van a bejárati kapu fölötti három ablak összecsúsztatásának, egy nyújtott háromszögletű szemöldökpárkánnyal való összefogásának. (Hasonló megoldást láthatunk a mester azonosított munkáján, a Báji-Patay kúrián.) Mindez a ragályi kastélyhomlokzat egyszerűségét idézi. A színházi rekonstrukció során az udvari szárnyakat lebontották, az épület belsejét átépítették, de az emeleti nagyterem méreteiből következtethetünk az épület eredeti, tiszta klasszicizmust sugárzó belső téralakítására.

A Miskolc város nagy részét elpusztító 1843-as tűzvészt követően több épületet újított fel, bővített ki és alakított át. Kortársak írásai, valamint stíluskritikai alapon további ilyeneket is kijelölhetünk. Szűcs Sámuel naplójában az alábbiakat jegyezte fel: *„Az építészek között Miks Ferenc kapott hírre. Ő építi*

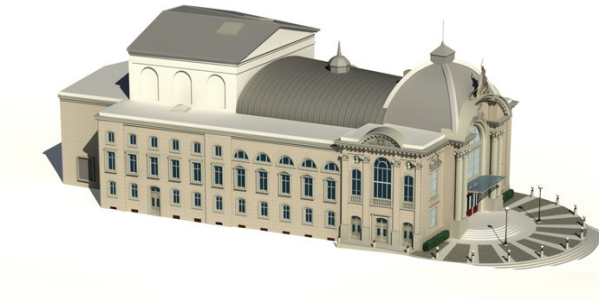

(14.) A miskolci színház, valamint a Fürther Stadttheater oldalhomlokzatai. Utóbbi főhomlokzata 19. század végi toldás. Építésükkor a tetőzetből kiemelkedő „zsinórpadlás” újdonságnak számított.

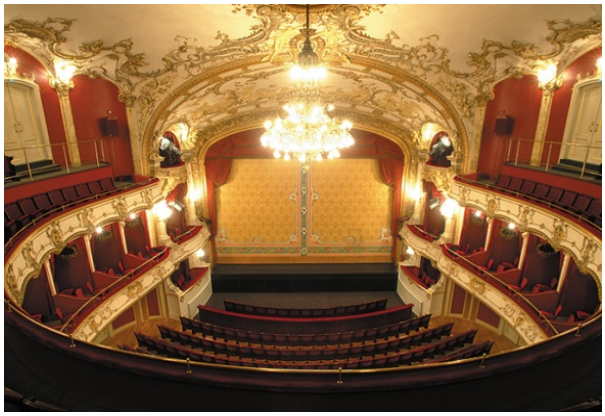

(15.) Miskolci színház belseje rekonstrukció előtt, valamint a fürthi nézőtér. Miskolcon a második emeleti páholysor elhelyezése, valamint a magasabb és szélesebb belső tér miatt változott a terem akusztikája.

(16.) Két Palladio mű Vicenzában, a Pallazzo Trisan és a Pallazzo Valmarana. Előbbi a miskolci színház épületének utcaképe helyezésére, másik a Báji-Patay (korábban Szathmáry Király) kúria homlokzat kialakítására emlékeztet. Következő kép a miskolci színház előcsarnokában készült. Oszlopsora emlékeztet Palladio által tervezett Pallazzo Chierciati oszlopsorára.

(17.) Miskolc, Széchenyi utca archív képe a 19. század végéről. Bal szélen a Lengyel ház homlokzatának egy részlete látható. A város nagy részét 1843-ban elpusztító tűz után Miks Ferenc újította meg és bővítette kétszeresére. Vendégfogadónak épült, majd bérlakásokat alakítottak ki benne. Homlokzata ennek megfelelően egyszerűen, költségtakarékos módon mutatja be a klasszikus építés alapgondolatát.

Szathmári (alispán) házát. Az a hibája, hogy sok vállalatokba kapkod és nem ügyel művei tartósságára, az ő általa épülő Lengyel háznak két ízben szakadt gesimsei (párkány) *már emberéletet is vitt áldozatul."*[33] A naplóíró tévedett, a Miks által épített házak többsége ma is áll. A Lengyel házat 140 évvel később lebontották, hogy helyére modern, soklakásos, újat emeljenek. Öccse Miklós erről a kérdésről naplójában 1843 novemberében az alábbit jegyzi fel: „*Szathmáry volt alispán háza igen jó ízléssel új alakba öltöztetett, reméljük, hogy a Lengyelé is hasonló lesz, melyet ugyancsak Miksch rimaszombati mester építi, szinte kétszerte nagyobbat".*[34] Az említett Szathmáry és Lengyel házak hely szerinti azonosítását Pflieger J. Ferenc memoárja segítségével végezhetjük el.[35] E szerint a Szathmáry ház ma Báji-Patay kúria néven ismert (Hunyadi-u. 6.), a Lengyel házat, a Széchenyi és Kossuth utcák sarkán az 1980-as években lebontották (17. kép). Helyén épült a mai Pátria-ház néven ismert modern, többemeletes lakóépület.

A rimaszombati Fekete sas vigadó, a jánosi Szathmáry Király kastély, valamint a miskolci ma Báji-Patay (egykor Szatmáry Király)[36] kúria, illetve a putnoki Serényi kastély néven ismert épületek egy tervezőre utalnak. Csak néhány év eltéréssel épültek, használatukban jelentős szerepet játszott a reprezentáció. Előbbi a megyei nemesség rendezvényeinek színtere, másik három a környék jelentős politikai és társadalmi téren szerepet játszó, vagyonos birtokosainak lakóháza. A homlokzatokra épített fejezetes pillérek, a kiemelt szint díszes ablakkeretei, szemöldökpárkányai, ezt a funkciót jelzik. Az épületarányok Miskolcon a ma is látható kúrián a két szintet átfogó óriás pillérek alkalmazását indokolják.[37] A féloszlopok és a pillérfejezetek mind a négy épületnél hasonlók, az ablakszemöldökök ókori vázadíszeket idéző mintái is emlékeztetnek egymásra. Miskolcon, a Miks által tervezett épületeken itt találkozunk először az ablakok összecsúsztatásának motívumával. Érdekes megfigyelni, hogy a reprezentációt is szolgáló palotán mennyivel több épületdíszt helyezett el, mint egy katonai szolgálati lakás célját szolgáló ezredesi lakon. Mindkét homlokzaton a klasszikus építés alapgondolatát, a vízszintes és függőleges

---

[33] *Szűcs Sámuel naplói I-II.* B-A-Z Megyei Levéltár, Miskolc 2003.

[34] *Szűcs Miklós naplója.* Miskolci Városi Könyvtár és Herman Ottó Múzeum, Miskolc 1981. 185.

[35] *Pflieger J.F. : Életem.* B-A-Z Megyei Levéltár, Miskolc 1996. 158, 160.

[36] Nagy Iván nemesi almanachja szerint a Szathmáry Király, a Báji-Patay, valamint a Bárczay családok közeli rokonságban álltak egymással.

[37] Hasonló fejezetes pilléreket alkalmazott két évszázaddal korábban Palladio Vicenzaban, a Pallazzo Valmarána főhomlokzatán (16. kép).

épületelemek harmóniáját valósítja meg. A kúriát a későbbiekben iskolaként, majd diákotthonként hasznosították.[38] Belsejét ennek megfelelően alakították át, az épület szerkezete erre is biztosított lehetőséget. Homlokzata felújítva, ma a város egyik legszebb és megbecsült műemléke.

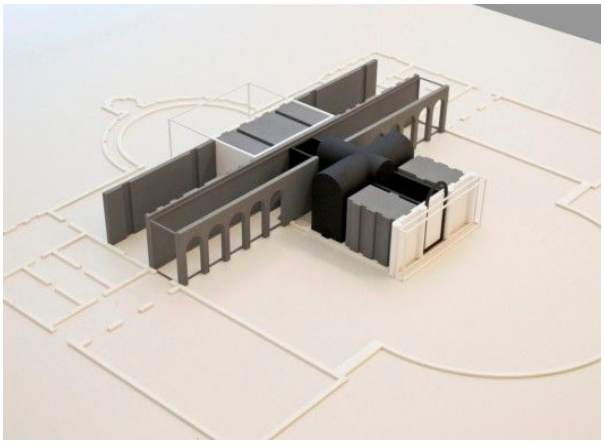

(18.) Palladio mű, a Villa Barbaro szerkezeti modellje: középen boltívekkel erősített épületrész, ehhez csatlakoznak az oldalszárnyak. Felsőzsolcán a Szathmári Király, majd Bárczay kastélynak is ilyen az épületszerkezete. Légi felvételen jól látható, hogy a telek rövidebb oldalán középen, a négyszögletes belső udvart kerítő épületek alsó részén áll a ma is meglévő lakószárny, mögötte U alakban, az egykori gazdasági épületek helyén épült iskola.

A Szűcs Sámuel és Pflieger J. Ferenc által emlegetett Lengyel házra már csak az idősebb generáció tagjai emlékezhetnek. 1843-as tűzvész után Miks Ferenc által kialakított homlokzat egyes részleteit archív levelezőlapokon láthatjuk. A tágas udvart körbezáró egyemeletes épület eredetileg vendégfogadónak épült, későbbiekben soklakásos bérházzá bővítették. Szépen formált boltozatokkal fedett földszintjén üzemelt a *Fekete sas*, később *Béke* névre átkeresztelt étterem. Korabeli Piac utcára néző, hosszan elnyúló homlokzat díszítésére Miks féloszlopokat és pilléreket alkalmazott. Érdekes része volt az épületnek a két utca találkozásánál lemetszett sarokra helyezett emeleti erkély, melyet sokszorozott pillérek fogtak közre. Az épület világháborús sérüléseinek helyreállításakor homlokzatait jellegtelenné silányították, majd az egészet lebontották. Helyén épült meg a 20. század nyolcvanas éveiben, a ma *Pátria-ház* néven ismert soklakásos bérház és üzletház. Az a tény, hogy sikerült a korábbi épületet azonosítani, archív képeslapokról megismerni Miks homlokzatalakítási koncepcióját, további ismereteket közvetít munkásságáról. Stílusérzékét bizonyítja, hogy a Lengyel-ház homlokzatát belekomponálta az egykori Piac utca épületsorába (17. kép) Különösen értékelhető ez, ha a szomszédos telken később épült *Pannónia Szálló* ide nem illeszkedő homlokzatát nézzük. Az archív felvételről véleményem szerint egy másik, az utcaképet érintő kérdés is leolvasható: milyen jól illeszkedik az eredeti utcaképhez, a Lengyel-ház felújítását mintegy öt évvel követően tervezett és megkezdett színházépület.[39] (19. század közepén álló házak között a Pannónia Szállón kívül még a kupolás Weidlich-ház sem bontotta meg az utcaképet).

Felsőzsolcán, a ma Bárczay kastélynak nevezett, kulturális valamint oktatási célokat szolgáló együttes építéstörténetéről viszonylag sok ismeretünk van (18-19. képek).[40] Adatok szerint a középkorban, a Sajó-folyó alsó szakasza mellett a legnagyobb birtokokkal az olasz eredetű Barius család rendelkezett. Zsolca is az ő uradalmaik közé tartozott. A 17. században leányági öröklés során az Ibrányiakhoz, majd Ibrányi Anna és Vay Ábrahám (†1700) házasságával az utóbbi családhoz került. Gyerekeik 1716-ban osztották meg egymás között öröklött javaikat. Zsolca ¼ részét Platthy Sándorné, Vay Borbála kapta. A hagyomány szerint fiuk, ugyancsak Sándor feleségével, a környéken birtokos Dőry Krisztinával építtették a mai épület elődjét a 18. század második felében. Lányuk volt Platthy Ida, Szathmáry Király Pál (1780-1852) borsodi alispán felesége. A második világháborút követően az épületben számos intézmény működött, ezeknek megfelelve bővítések és átépítések történtek, de sikerült eredeti külsejét megőrizni és fenntartani. Lakószárny külseje ma is a 19. század közepén történt átépítés és bővítés alkalmával kialakított képét mutatja, igazolva annak palladiánus jellegét. (20. kép) Két évszázaddal korábban Palladio (1508-1580), a neves lombardiai építész vidéki kastélyaival élesztette újjá az egykori római birodalom területén épített *„villa rustica*”-nak nevezett lakóházak hagyományait.

[38] Épületet és telkét a háztömbben lévő apácazárdához csatolták. Ők hozták létre és működtették az iskolát és kollégiumot 1949-ig.

[39] A Piac utca légterébe, a járda fölé árkádokkal előléptetett színházépület emlékeztet a két évszázaddal korábban, Palladio által Vicenzaban épített Palazzo Trisino-Bastonra (16. kép).

[40] *Borovszky S.: Borsod vármegye története*. 64.

(19.) Felsőzsolca. Szathmári Király – Bárczay kastély udvari homlokzata ma. Szerényebb méretek ellenére is jól látható a venetói villákra emlékeztető „palladiánus" épület szerkezet.

Ezek a földbirtokokon épített gazdaságok voltak. Két funkciójuk volt: lakóház és mezőgazdasági üzem. Ez egy négyszögletű belső udvar köré csoportosított mellék-, valamint az egyik oldalon épített lakóépületből állt. Ennek az elrendezésnek Magyarországon korábbi hagyományai voltak, biztonságosabb és áttekintőbb gazdálkodást tett lehetővé. [41] Felsőzsolcán a kastély lakószárnya szerkezetében, valamint díszítésében ma is határozott palladiánus típusú. A Palladio által épített villák statikai középpontját az emeletes, boltozatokkal megerősített középrizalitban találjuk. Ehhez kétoldalt a földszintes, tornácos oldalszárnyakkal csatlakoznak a kiemelt, boltozott helységekkel megerősített sarokrizalitok, valamint – ha vannak – derékszögben a mellékszárnyak. Ezt az E alakot formáló alaprajzot mutatja a kastély épület. További jellegzetesség a

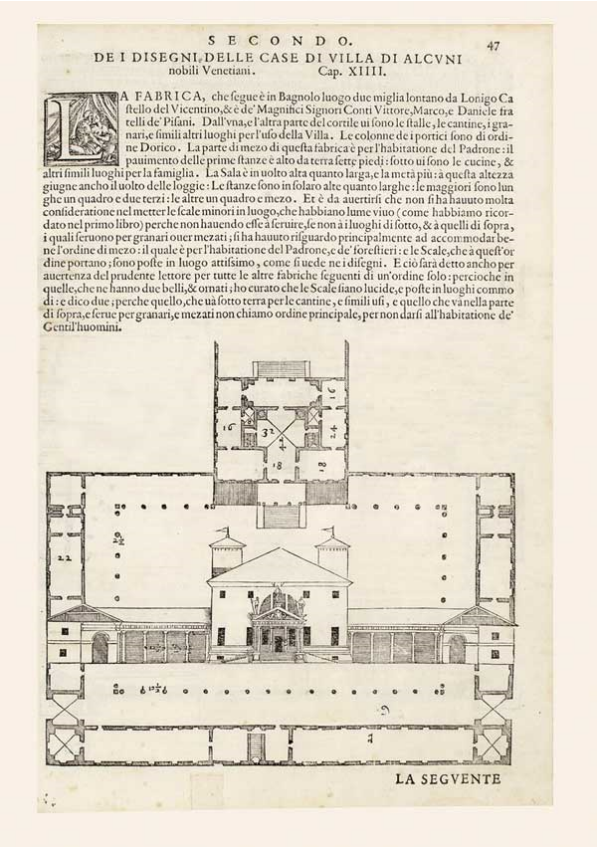

SECONDO. 47

DE I DISEGNI DELLE CASE DI VILLA DI ALCVNI nobili Venetiani. Cap. XIIII.

LA FABRICA, che segue è in Bagnolo luogo due miglia lontano da Lonigo Castello del Vicentino, & è de' Magnifici Signori Conti Vittore, Marco, e Daniele fratelli de' Pisani. Dall'vna, e l'altra parte del cortile ui sono le stalle, le cantine, i granari, e simili altri luoghi per l'uso della Villa. Le colonne de i portici sono di ordine Dorico. La parte di mezo di questa fabrica è per l'habitatione del Padrone: il pauimento delle prime stanze è alto da terra sette piedi: sotto ui sono le cucine, & altri simili luoghi per la famiglia. La Sala è in uolto alta quanto larga, e la metà più: à questa altezza giugne ancho il uolto delle loggie: Le stanze sono in solaro alte quanto larghe: le maggiori sono lunghe un quadro e due terzi: le altre un quadro e mezo. Et è da auertirsi che non si ha hauuto molta consideratione nel metter le scale minori in luogo, che habbiano lume viuo (come habbiamo ricordato nel primo libro) perche non hauendo esse à seruire, se non à i luoghi di sotto, & à quelli di sopra, i quali seruono per granari ouer mezati; si ha hauuto risguardo principalmente ad accommodar bene l'ordine di mezo: il quale è per l'habitatione del Padrone, e de' forestieri: e le Scale, che à quest'ordine portano; sono poste in luogo attissimo, come si uede ne i disegni. E ciò sarà detto ancho per auertenza del prudente lettore per tutte le altre fabriche seguenti di un'ordine solo: percioche in quelle, che ne hanno due belli, & ornati; ho curato che le Scale siano lucide, e poste in luoghi commodi: e dico due; perche quello, che ua sotto terra per le cantine, e simili usi, e quello che và nella parte di sopra, e serue per granari, e mezati non chiamo ordine principale, per non darsi all'habitatione de' Gentil'huomini.

LA SEGVENTE

(20.) Középen Palladio mű, a Villa Barbaro rajza. Fölötte egy „palladiánusként" megnevezett épület Angliából. Alul Palladio könyvében közölt alaprajz, a mester által épített Villa Alcuniról.

rizalitok homlozatain lévő háromszögű pártafalak, a középrizalithoz épített oszlopok által alátámasztott tornácok, erkélyek. Ismert, hogy az épületet a 19. század derekán építtette át és bővíttette ki Szathmáry Király Pál és a zsolcai uradalmat házasságba hozó felesége, Platthy Ida (1806-1895). További leányági öröklés és házasság után került Bárczay tulajdonba, innen ered mai elnevezése. Az épület stiláris jellegzetességét erősítik a centrumba elhelyezett, ívesen alakított reprezentatív helyiségek. Ismerve az építtetők és Miks Ferenc korábbi kapcsolatát, az épület szerkezeti stabilitását, valamint a korábbiakban felsorolt stílusbeli hasonlóságokat, joggal tekinthetjük

[41] A 17. században a közeli Girincsen hasonló elrendezéssel épült a négy saroktornyos Dőry kastély.

őt a kastély mesterének. Annak ellenére, hogy ennek eddig semmilyen írásos nyoma nem került elő.

Cekeháza egykor önálló volt, ma Abaujszántóhoz tartozik. A település keleti részén, az Aranyosi-völgy torkolatánál áll a kastély elhanyagolt, omladozó épülete. Az 1990-es évekig, sikerült viszonylag jó szerkezeti állapotban tartani, állami-, majd tangazdaság üzemelt falai között. Gazdasági épületeit is ilyen célokra hasznosították. Romlását az a szerencsétlen telekmegosztás okozta, mely szerint a lakószárnyat elválasztották közvetlen környezetétől. Így a páratlanul szép természeti környezetben álló, akkor még jó állapotban lévő, építéstörténeti ritkaságnak számító, kifejezetten palladiánus kastélyépület hasznosítása lehetetlenné vált (21-24. képek). A magára hagyott épület széthordását feltehetően a környék lakói hamarosan megkezdték. 2004/05. években történt egy kísérlet megmentésére: felújították a tetőzetet, pótolták a földszint és emelet közötti leomlott födémszerkezetet. Az akkor készült képeken még látható az előtér és a nagyterem klasszicista stílusú falfestése, az épület faragott kő nyíláskeretei. Részletes állapotfelmérésen túl tisztázták a kastély építéstörténetét is. Erről kutatási zárójelentés készült, melyről a szerzők Nagy Veronika és Szőke Balázs beszámoltak a Műemlékvédelem című folyóiratban.[42] Eszerint az első írásos adat 1427-ből származik, ekkor a Ceke család birtoka. 1609-ben Ceke Zsófia és Széki II. Gáspár házassága révén a Székyeké. 17. század végétől Széky Erzsébet és Patay János házasságával került a Taktabájon is ez idő tájt építkező Báji-Patayakhoz. Egy 1726-ban kelt végrendeletben említik „*…a cekeházi régi kastélyhelyen épített udvarházat*." Az 1780. évi katonai leírásban viszont nem szerepel. (Talán rossz állapota miatt?) Későbbi források beszámolnak a 17. században emelt, kétszintes kúria maradványairól, valamint ennek 19. század elején történt felújításáról, amit a század közepén bővítés során, beépítettek az új épület északi szárnyába. A romosodó épület ma is ennek az építkezésnek eredményeit őrzi, bemutatva a környéken gazdálkodó, művelt, igényesen élő földbirtokosok lakáskörülményeit, gazdálkodásuk színterét, valamint építkezési szokásait. A cekeházai birtokot a Taktabájon építkező Báji-Patay Sámuel fiára, Ferencre (1732-1765) hagyományozta. Ettől kezdve említik a feljegyzések a család itteni ágát. Báji-Patay III. Ferenc és felesége, Bárczay Zsuzsanna, majd fiuk, IV. Sámuel építtették illetve bővítették ki a 19. század derekán a ma is látható épületegyüttest.[43] A Báji-Patayak nemzedékeken keresztül a környék egyik legeredményesebben gazdálkodó családja, IV.

(21.) Abaújszántó-Cekeháza. Báji-Patay kastély romos épülete, palladiánus jelleget visel. Légi felvételről még kivehető, az egykor négyzetes udvart kerítő lakószárny és gazdasági épületsor. Kastélyépület hármas osztású nyílászárói, vállpárkányra ültetett íves szemöldök párkányai, valamint az emeletes közép rizalit, tipikus palladiánus épületelemek.

Sámuel (1799-1868) Abauj vármegye alispánja, a református egyház főkurátora, valamint a környék egyik jelentős, széles látókörrel bíró személyisége volt. Ennek megfelelve, a korszak modern irányzatai szellemében szervezte gazdálkodását, teremtette meg annak épített környezetét és családja lakáskörülményeit. Logikus következtetés tehát, hogy mindezek megtervezésére és kivitelezésére, a környéken dolgozó, tehetséges és tapasztalt építőmestert, Miks Ferencet bízta meg. Annál is inkább, mivel az korábban, rokoni körében már bizonyította tehetségét. Ezt a feltételezést Miks korábbi munkái, valamint stíluskritikai szempontok is valószínűsítik. Épületről néhány évvel korábban készült légi fényképen jól kivehető az egykori *„villa rustica"* típusú elrendezés (21. kép). A lakószárny középrizalitját egy szinttel megemelték, háromszögű oromzattal és hármasosztású nyílászárókkal díszítették. A kerti homlokzat síkjától előreléptetett és díszített sarokrizalitok, valamint a három épületrészt összekapcsoló szárnyak ívesen alakított szemöldökpárkányai egyensúlyt és harmóniát sugároznak. Megjelenítik mindazt, amit

[42] Nagy Veronika-Szőke Balázs: A cekeházi Patay-kastély. In: *Műemlékvédelem 2007/5.* 300-309.

[43] A második világháború végéig a család tulajdonában lévő prosperáló gazdaság volt.

(22.) Udvari homlokzaton további szép és hazánkban különlegesnek számító részleteket találunk.

az építészeti irodalom „palladiánus” jelzővel határoz meg. Az udvari homlokzaton még további jellegzetes építészi megoldásokat láthatunk (22. kép). A két szint magas diadalív mögötti fal földszintjén a hármasosztatú főbejáratot látjuk, fölötte kő konzolokra helyezett kovácsoltvas korlátú erkéllyel, valamint a földszinti kiosztásnak megfelelően alakított nyílásokkal. Érdemes megfigyelni, hogy a kétszintes ívet a rizalit elé, önálló statikus szerkezettel építették, így az nem gyengíti a rizalit homlokfalát, szerkezetét. Egyben az épület klasszicista arányainak javítása érdekében kiszélesítették, a boltlábakon lévő nyílászárók méreteit optikailag megnagyobbították. Hiányos vakolatok miatt, jól láthatók a kővel való falazások alkalmazott technikai megoldásai (24. kép). Figyelemre méltó a kerti homlokzaton lévő ablakok kő és tégla kombinációjával, íves szemöldökökkel alakított, téglából képzett vállpárkányra ültetett ablaknyílásai. (Hasonló technikával képzett szintosztó és szemöldökpárkányokat találunk a ragályi klasszicista kastély homlokzatain).

Abaújszemerét középkori oklevelekben is említik, mint az ősi Szemere család birtokát. Ezt az első ismert ős, János kapta, mint az Aba nemzetségből származó felesége, gagyi Bakos Erzse leánynegyed osztályrészét. Szemere Lőrincet fiával, Györggyel együtt rokonai, Bakos Pál és Antal megölték. Mátyás király uralkodása alatt Szemere János esztergomi várnagy, Kelemen visegrádi várnagy és koronaőr volt. A család egy másik kiváló tagja Szemere Pál 1635-1647 között Borsod, Abaúj megyék, valamint a jászói konvent jegyzője, majd Abaúj vármegye alispánja volt. Ő építette a kastélyt. Számadáskönyvébe 1631. évben az alábbiakat jegyezte fel: *„…Építettem az szemerei kőházamat Rakoncai kőbányából hozattam az követ… …tégláját ugyan Szemerén csináltattam és égettem”.*[44] Az építkezés

[44] Borovszky S.: Abaúj vármegye nemesi családjai. In: *Abaúj vármegye és Kassa*. Magyarország vármegyéi és városai I. On line.

(23.) Légfűtés tüzelőnyílása a pincében. Alul főhomlokzati közép rizalit faragott kő konzolai.

(24.) Eredeti vakolatuktól megfosztott épületeken jól kivehetők faragott és vegyesen rakott kövekből, valamint égetett téglákból rakott, 19. századi falazási technikák.

mintegy 2000 forintjába került.[45] Az építésre vonatkozó leírást erősítik az épület belsejében a donga, valamint cseh süveggel boltozott helyiségek. A földszinten van egy gótikus keresztboltozatos szoba, egyes vélemények szerint festésre utaló nyomokkal. Elképzelhető, hogy korábban itt állt a család korábbi udvarháza, melynek egyes részleteit beépítették. Ezen felül a kerti műromokba látható befalazva egy vörös márványból faragott címer (nyílvesszővel átlőtt láb, hatágú csillaggal) 1647 évszámmal. A birtok később a Darvas családé lett, majd a 19. század közepén őrgróf Pallavicini Alfréd vásárolta meg. valószínű, hogy a főhomlokzat klasszicista átalakítása, valamint a család gotizáló sírkápolnájának felépíttetése az ő nevéhez köthető. Mindkettő technikai megoldásai, művészi színvonala és arányai, véleményem szerint Miks Ferenc művei közé sorolhatók. Mindenekelőtt a főhomlokzat bejárati tornácán alkalmazott építészeti motívum alapján gondolhatunk erre. Két szint magas diadalíven belül vízszintesen megosztott, oszlopokkal alátámasztott megoldást Caracalla Termájának ókorból visszamaradt romjai közt is láthatjuk. Palladio számos munkáján is előfordulnak ilyenek, mind homlokzati díszként, mind belső térmegosztóként[46] Ezt a motívumot láthatjuk Cekeházán, a romos Báji-Patay kastély udvari homlokzatán. A környéken hasonló megoldással készült más épületet nem ismerünk, ezért megalapozott az a vélemény, hogy egy mester építette mindkettőt. Sírkápolna kialakítása, építészeti arányai is páratlan volt a környéken. Ezért lehet jogos feltételezés, hogy mindkettő Miks munkája.

Miks Ferenc sorsának tragikuma, hogy mintegy két évtizedes alkotó tevékenységét követően ugyanennyit betegen élt meg. Elszomorító, ha egy tehetséges és szakmája iránt elkötelezett ember pályája élete delén kettétörik, megszakad. Építéstechnikai, de egyben művészi feladat is. Ritka adottság, ha mindkettőt megtalálhatjuk egy szakmája iránt elkötelezett ember alkotásaiban. Miks Ferenc ilyen házakat épített. Volt ereje és kitartása, hogy választott szakmáját a korszak legjobb mestereinél tanulja meg. Ez egyaránt vonatkozik technikai megoldásokra és azok elméleti alapjainak megismerésére, alkalmazására, valamint kora művészeti alapgondolatának épületeken való megfogalmazására. Véleményem szerint mindez megfelel annak az építéselméletnek, melyet kétezer évvel korábban a mérnök Vitruviusz megfogalmazott.

[45] H. Takács M.: *Magyarországi udvarházak és kastélyok*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1970. 238.

[46] Villa Acuni, Villa Barbaro stb..

(25.) Abaújszemere. Szemere-Pallavicini kastély. Felül a 19. század végén készült, archív kép, melyen látható a Pallavicini család neogót jegyeket viselő mauzóleuma is. Alul a kastély kerti homlokzatán látszik, hogy az épület korai barokk korból származik, melyet a 19. század derekán bővítettek ki palladiánus fogantatású középrizalittal.

(26.) Kastély mai képe. Sikerült épségben megőrizni a palladiánus ihletésű bejárati tornácot. Az osztott, két szint magas ív motívumát fedezhetjük fel a római korban épült Caracalla Termáin, néhány Palladió által épített villán, valamint a közeli Cekeházán, a Báji-Patay kastély udvari homlokzatán. Ez utóbbi, közös építőmesterre utal.

Bibliográfia

BARÁTH ZSÓFIA: *Miskolci Nemzeti Színház marketingtevékenysége*. (Szakdolgozat, 2011) on line

BOROVSZKY SAMU: *Abaúj vármegye és Kassa*. Magyarország vármegyéi és városai. On line

BOROVSZKY SAMU: *Borsod vármegye története.*

Broschüren „Freunde des Fürther Theaters. 1989. on line

DERECSKEI GYULA: Egy méltatlanul elfelejtett gömöri építőmester: Miks Ferenc (1814-1879) In*: Gömörország XVI/ 2*. 6-11.

DOBROSSY ISTVÁN: *Miskolc írásban és képben. 9*. B-A-Z Megyei Levéltár és Miskolci Idegenforgalmi Hivatal, Miskolc 2002.

ERDÉLYI GÉZA: *Gömör vármegye klasszicista építészete.* Madách Posonium, Bratislava 2006.

FARKASFALVI (FINDURA) IMRE: Adatok művészetünk történetéhez. Miks Ferenc. *Művészet 1908/5.*

B. KOVÁCS ISTVÁN: *Rimaszombat város története*. Barangolások. (II. Patriota Kiadó, Rimaszombat 2012.

LYKA KÁROLY: *Magyar művészet 1800-1850.* Singer és Wolfner, Bp. 1942.

NAGY IVÁN: *Magyar nemesi családok leszármazási táblákkal és címerekkel*. on line.

NAGY VERONIKA-SZŐKE BALÁZS: A cekeházi Patay-kastély. In: *Műemlékvédelem 2007/5.* 300-309.

PFLIEGER J. FERENC: *Életem. Egy miskolci polgár visszaemlékezése 1840-1918.* Pflieger Alapítvány és a B-A-Z Megyei Levéltár kiadása, Miskolc 1996.

Szűcs Miklós naplója, 1839-1849. Sajtó alá rend. És a tanulmányt írta Kilián István. Szerk.: Veres László. Miskolci Városi Könyvtár és Herman Ottó Múzeum, Miskolc 1981.

Szűcs Sámuel naplói 1-2. A kéziratot sajtó alá rendezte Kilián István. Szerk. és előszó: Dobrossy István. B-A-Z Megyei Levéltár, Miskolc, 2003.

H. TAKÁCS MARIANNA: *Magyarországi udvarházak és kastélyok*. Akadémiai Kiadó Bp.1970.

ZÁDOR ANNA-RADOS JENŐ: *Klasszicizmus építészete Magyarországon*. MTA Bp. 1943.